

MEHMED ŞERİF PAŞANIN ÇILDİR VALİLİĞİ*

SEYDİ VAKKAS TOPRAK**

Giriş

XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin kuzey-doğu sınırlarını oluşturan Çıldır Eyaleti, Güney Kafkasya'da yer alan stratejik bir bölgeydi. Küçük ve zayıf prensliklerin yer aldığı bu coğrafya Osmanlı Devleti, İran ve Rusya arasında adeta tampon bir bölge özelliğine sahipti. Çıldır Eyaleti, sıklıkla çatışmalara sahne olduğundan sınırları bazen genişlemiş bazen de daralmıştır¹.

1699 Karlofça Antlaşması'ndan sonra Azak'ı ele geçiren Rusya, sıcak denizlere ulaşabilmek için harekete geçmiştir. Buna bağlı olarak XVIII. yüzyıl başından itibaren Osmanlı Devleti'nin Kuzey-Doğu Anadolu sınırlarında Rus tehdidi, eskisinden daha fazla hissedilmiştir. İki devlet arasında kalan Gürcistan'daki küçük prensliklerin, aynı dinden olmaları nedeniyle, Rusya'ya meyiletme ihtimali hayli yüksekti. Osmanlı Devleti'ne bağlı olan *Mingreli*, *Guriel* ve *İmereti* adlı Gürcü prenslikleri Çıldır valileri vasıtasıyla vergi vermekte ve iç işlerinde serbest hareket etmekteydi². Sınır güvenliği endişesiyle bu zayıf Gürcü prenslerini Osmanlı Devleti hoş tutmaktaydı. Bununla birlikte, prensler üzerindeki Çıldır valilerinin kontrolü de hep var olmuştur³. Her ihtimale karşı Çıldır ile Gürcü prenslikleri arasındaki sınırlarda daima kuvvet bulundurulmuş, sınır boylarındaki kale ve mevzilerin tahkimine önem verilmiştir⁴.

Osmanlıların bölgeye özen göstermeleri boşuna değildir. Gerçekten de XVIII. yüzyılda gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşlarında Anadolu'nun doğusu Kaf-

* Bu makale, 17-19 Kasım 2016 tarihinde, Azerbaycan-Nahçıvan'da düzenlenen *Tarih ve Kültür Ekseninde Orta Asya Havzası Uluslararası Sempozyumu*'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Adıyaman/TÜRKİYE, seyditoprak@gmail.com

¹ Feridun Emecen, "Çıldır Eyaleti", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VIII, Ankara 1993, s. 300.

² Seyfettin Buntürk, *Rus Türk Mücadelesi'nde Ahıska Türkleri*, Berikan Yay., Ankara 2007, s. 25-27.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/II, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1995, s. 125-126.

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/I, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1988, s. 2.

kasya üzerinden gelen Rus saldırılarına maruz kalmıştır. Özellikle yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen savaşlarda Doğu Anadolu üzerine gönderilen Rus orduları büyük tahribatlar yapmışlardır. 1768-1774 yılları arasında gerçekleşen ve mağlubiyetle biten savaş sırasında Kafkasya üzerinden Doğu Anadolu'ya sevk edilen General Totlaben komutasındaki Rus ordusu Osmanlı sınırlarından girerek Erzurum ve Trabzon taraflarını işgal etmiştir. Gürcü prensleriyle işbirliği yapan Ruslar, pek çok yeri ele geçirmiştir. Nitekim savaş sonunda imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması gereği *Kabartay* Ruslarda kalırken, *Bağdadçık*, *Kütays* ve *Şehriban* kaleleri Osmanlılara iade edilmiş, buna karşılık Ruslarla işbirliği yapmış olan Gürcü prensleri affedilmiştir. Yine 1787-1792 Osmanlı-Rus ve Avusturya savaşında bölge tekrar Gürcü prenslerle işbirliği yapan Rusya'nın işgaline uğramış, savaşın sonunda imzalanan Yaş Antlaşması ile Çıldır valilerinin Gürcü prenslerine saldırmaması karar altına alınmıştır⁵.

Diğer taraftan Güney Kafkasya'da bulunan *Kâhati*, *Somketi*, *Kartli* ve merkezi *Tiflis* olan *Gürcistan* prenslikleri XVII. yüzyıl başlarından itibaren İran'ın hâkimiyeti altındaydı. İran savaşları sırasında Osmanlı Devleti'nin işgale teşebbüs ettiği bu prenslikler duruma göre İran veya Rusya ile işbirliği yapmayı tercih etmişlerdir. İran ile Osmanlı Devleti'nin Güney Kafkasya'da birbiriyle didişmesinden istifade eden Rusya, Hazar denizine doğru ilerlemiştir. Böylece Rus yanlısı olan Tiflis Hanı da, Osmanlı-Rus Savaşı sırasında, Osmanlılara bağlı olan Gürcü prenslerini isyana teşvik etmiştir⁶.

1. XVIII. Yüzyılda Çıldır Valileri ve Sınırdaki Etkinlikleri

Ocaklık usulüyle idare edilen Çıldır Eyaleti genellikle bir aileye mensup valiler tarafından yönetilirdi. Anadolu'nun kuzey-doğusunda, Kafkasların güneyinde, Rusya ve İran sınırları yakınında stratejik bir bölgeyi idare eden Çıldır valilerinin en önemli görevi sınır güvenliğini sağlamaktı. Ayrıca Gürcü prensliklerinin kontrol altında tutulması, vergilerinin alınarak İstanbul'a gönderilmesi, İran ve Kafkasya'nın durumu hakkında hükümetin bilgilendirilmesi de Çıldır valilerinin görevlerindendi. Çıldır valileri, bu görevlerini ifa ederken hak ve hukuka riayet etmek, zulüm ve suiistimalden kaçınmak zorundaydı⁷.

XVIII. yüzyılın başlarında İshak Paşa'nın uhdesinde bulunan Çıldır valiliği, yüzyıl sonuna kadar aynı sülalede kalmıştır. 1701'de Gürcistan prensliklerinde

⁵ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV/I, s. 377, 423, 592-593.

⁶ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV/II, s. 125-130.

⁷ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV/II, s. 125-126; Buntürk, *a.g.e.*, s. 27.

meydana gelen karışıklıkları İshak Paşa çözemeyince bölgeye merkezden bir ordu gönderilmiştir. Osmanlı Devleti'nin 1722-1725'te Kafkasya'nın güneyine düzenlediği askerî harekâtlarda Çıldır Valisi İshak Paşa da yer almıştır⁸. Yine İran hükümdarı Nadir Şah, 1734'te Aras ve Kür nehirlerinin bileşikleri yerden geçerek Şirvan ve çevresini işgal edince Tiflis ve Kars çevreleri tehlikeye girmiştir⁹. Nadir Şah'ın Tebriz'e kadar gelmesi üzerine Erzurum ve Çıldır valileri Kars'ın muhafazasıyla görevlendirilmiştir. Ancak Kars'ı korumak göreviyle bölgedeki valilerin başına getirilen Şark Seraskeri Abdullah Paşa, Arpaçay'da İran ordusuna yenilince (1735) Gence, Revan ve Tiflis İran hâkimiyetine girmiştir. Yine 1743'te savaş sırasında İran'ı Kafkasya'da meşgul etmek amacıyla Çıldır Valisi Yusuf Paşa Gürcistan üzerine gönderilmiş ancak bir netice elde edilememiştir. Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Kafkasların güneyinde Rusya'nın etkinliği artınca Gürcü prensleri de Rusya himayesine girmeyi talep etmiştir¹⁰. Gürcistan'ın XIX. yüzyılın başlarında Rusya tarafından ilhakına kadar Çıldır valileri sınırın korunmasında önemli roller üstlenmiştir.

III. Murat zamanında Osmanlı egemenliğine girdikten sonra kurulan Çıldır Beylerbeyliği, 93 Harbinde Rusların eline geçene kadar bir eyalet olarak varlığını sürdürmüştür¹¹. Daha çok yerel hanedanlar tarafından idare edilen Çıldır Eyaleti, XVIII. yüzyılda genel olarak İshak Paşa ailesine mensup valiler tarafından idare edilmiştir. Yüzyılın başında valilik makamında bulunan *Selim Paşa*'dan sonra Çıldır valiliğine 1701 yılında *İshak Paşa (I./Büyük)* atanmıştır. *Sicill-i Osmânî*'de Çıldır hanedanından olduğu belirtilen İshak Paşa'nın Çıldır mutasarrıfı olarak savaşa gönderildiği, bir ara görevden alınıp tekrar iade edildiği kayıtlıdır¹². İshak Paşa, 1722'de azledilerek yerine Şehsuvar-zâde Mehmed Paşa getirilmişse de 1725'te tekrar görevine iade edilmiştir. 1732'de Tiflis valiliğine atanınca, Çıldır valiliğine oğlu *Yusuf Paşa* getirilmiştir. Tiflis'in İran'ın eline geçmesiyle Çıldır tekrar İshak Paşa'ya verilmiştir. Yaklaşık 30 yıl Çıldır valiliği yapan İshak Paşa, 1748'de vefat ettiğinde 100 yaşını aşmıştı. Yerine oğlu *Hacı Ahmed Paşa* Çıldır valisi olmuştur¹³.

⁸ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV/I, s. 20-21; 177; 227-230; 303.

⁹ Hüsamettin M. Karamanlı, "Gürcistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XIV, Ankara 1996, s. 315.

¹⁰ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1999, s. 299-300.

¹¹ Mehmet İnbaşı, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Çıldır Eyaleti ve İdarecileri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 7 (2006), s. 78, 82.

¹² Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye*, I, Matbaa-i Amire, İstanbul 1308, s. 326.

¹³ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, C. I, s. 326-327; İnbaşı, a.g.m., s. 84.

İshak Paşa'nın ikinci oğlu olan Hacı Ahmed Paşa 1748-1759 yılları arasında Çıldır Valiliği yapmıştır. Ahmed Paşa'nın idamından¹⁴ sonra Kars valisi bulunan *Vezir İbrahim Paşa*¹⁵ Çıldır valisi olarak atanmıştır. Yaklaşık bir yıl sonra Çıldır valiliğine getirilen Ahmed Paşa'nın oğlu Hasan Paşa 6 yıl 3 ay görevde kalmıştır¹⁶. Vezirlik rütbesi aldıktan sonra Gürcistan seraskerliğine getirilen Hasan Paşa'nın, azledilmesinden sonra 1767'de Çıldır valiliğine I. İshak Paşa'nın torunu Silahtar İbrahim Paşa¹⁷ getirilmiştir¹⁸. Ancak İbrahim Paşa'nın 8 aylık bir valilikten sonra Erzurum valiliğine¹⁹ atanması üzerine Çıldır valisi olarak Seyyid Numan Paşa tayin edilmiştir²⁰. Yaklaşık 2 yıl 9 ay bu görevde kalan Numan Paşa, Gürcistan seraskerliği görevini de yürütmüştür²¹.

Numan Paşa'nın ardından Çıldır'a vali olarak atanan eski Beyşehir Mutasarrıfı Mehmed Paşa sadece 6 ay görev yapmıştır. Çıldır Eyaleti'ne 1771 yılı başlarında atanan Süleyman Paşa, İshak Paşa'nın ardından eyalette uzun süre valilik yapanlardan biridir. Zaman zaman Trabzon valiliğini de yürüten Süleyman Paşa, 19 yıl boyunca Çıldır'da görev yapmıştır. Süleyman Paşa'nın valiliği savaşlarla dolu zor zamanlara denk gelmiştir. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nın devam ettiği bir sırada valiliğe getirilen Süleyman Paşa, bölgeye akın eden Rus ordularıyla mücadele ettiği gibi 1787-1792 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşları sırasında da sınırı muhafaza etmiştir. Valiliği boyunca, Rusya ile işbirliği yapan Gürcü prenslikleriyle mücadele eden Süleyman Paşa, sınırların korunması için tedbirler alarak kaleleri tahkim etmeye özen göstermiştir. Özellikle Rusya ile anlaşmış olan Tiflis hanı Ereğli Han ile mücadele, Süleyman Paşa'nın vefat ettiği 1791'e kadar devam etmiştir. Gürcistan sınırının korunması için çaba sarf eden Paşa, gerektiğinde Kars, Bayezid ve Diyarbekir vali ve mutasarrıflarından da destek almaya çalışmıştır. Bu mücadelede birliğin sağlanması gayesiyle devlet, bölgedeki tüm kuvvetlerin başına bir serdar tayin etmiştir²².

¹⁴ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, C. I, s. 256.

¹⁵ Yeniçerilikten yetişme olan İbrahim Paşa, Yeniçeri ağalığının ardından Erzurum, Diyarbekir, Van, Çıldır ve Kars valiliklerinde bulunmuş ve 1764/1765'te vefat etmiştir. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, C. III, (Haz: Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996, s. 788.

¹⁶ İnbaşı, a.g.m., s. 85.

¹⁷ İbrahim Paşa, I. İshak Paşa'nın olan Yusuf Paşa'nın oğludur. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, V, (Haz: Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996, s. 1695.

¹⁸ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî yahud Tezkîre-i Meşâhîr-i Osmâniyye*, IV, Matbaa-i Amire, İstanbul 1795, s. 663; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, (Haz: Nuri Akbayar), s. 632-633; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, V, (Haz: Nuri Akbayar), s. 1695.

¹⁹ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, C. IV, s. 663.

²⁰ İnbaşı, a.g.m., s. 85.

²¹ Numan Paşa hakkında geniş bilgi için bkz: Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, IV, s. 1264.

²² İnbaşı, a.g.m., s. 85-87.

Süleyman Paşa'nın 1791'de vefat etmesiyle yerine kimin atanacağı meselesi hükümeti bir süre meşgul etmiştir. Süleyman Paşa'nın oğlu Mehmed Şerif Bey, Çıldır'ın eski valilerinden Hasan Paşa'nın oğlu İshak Paşa ve Hassa silahtarlarından Sabit Mehmed Bey'den oluşan üç aday arasından tercih yapmak durumunda kalan İstanbul, Çıldır valiliğini Bayezid Mutasarrıfı İshak Paşa'ya vermiştir. 9 Nisan 1791 tarihinde göreve gelen İshak Paşa, 1 yıl 4 ay Çıldır valiliği yaptıktan sonra azledilmiştir. Çünkü babasının rahatsızlığı sırasında Çıldır'ı idare etmiş olan Mehmed Şerif Bey, valilik kendisine verilmeyince, İshak Paşa'ya karşı muhalefete başlamıştır. Buna karşılık İshak Paşa da, Şerif Bey'e karşı Osmanlı Devleti'nin düşmanı olan Tiflis hanı Ereğli Han ile ittifak yapmıştır. Yapılan mücadeleyi kaybederek Erzurum valisine sığınan İshak Paşa'nın yerine 1792 yılı sonlarında Mehmed Şerif Bey Çıldır valiliğine atanmıştır²³.

2. Mehmed Şerif Paşa'nın Kısa Hayat Hikâyesi

Yukarıda belirtildiği gibi İshak Paşa ile giriştiği mücadelede galip gelen Mehmed Şerif Paşa, vezaret rütbesi alarak Çıldır valisi olmaya muvaffak olmuştur. Şerif Paşa'nın Çıldır'ın eski mutasarrıflarından I. İshak Paşa'nın torunu olan Çıldır Valisi Süleyman Paşa'nın oğlu olduğu daha önce ifade edilmişti. İshak Paşa ailesinin aslen Ahıskalı olduğu bilinmektedir²⁴. *Nuri Tarihi*'nde *Ahıskalı Süleyman Paşazâde Mehmed Şerif Paşa* olarak zikredilmektedir²⁵.

Babası henüz hayattayken, 17-18 yaşlarında kapıcıbaşı olan Şerif Bey'in arzusu Çıldır'a vali olmaktı. Babası Süleyman Paşa'nın 1791 (hicri 1205) tarihinde vefatının ardından İshak Paşa'ya Çıldır Eyaleti verilince Şerif Bey'in Çıldır valiliği için mücadelesi başlamıştır. Bir müddet sonra Çıldır valiliğinden alınan İshak Paşa'nın yerine 11 Ağustos 1792 tarihinde vezir rütbesiyle Şerif Paşa tayin edilmiştir²⁶. Yaklaşık olarak dört buçuk sene Çıldır'da valilik yapan Şerif Paşa, 1797 Ocak ayında (Recep 1211) görevinden azledilmiştir. Kısa bir müddet sonra 1798 (hicri 1212)'de Maraş ve Rakka valisi, yine 1798'de Halep ve sonra Adana valisi olmuş, 1802/1803 (hicri 1217)'te azledilmiştir. 1807'de Kars, Diyarbekir ve ikinci defa Adana valisi, 1808'de Karahisarısahib valisi olmuştur. 1809'da Trabzon valiliği

²³ İnbaşı, a.g.m., s. 87-89.

²⁴ 23 Şevval 1227 tarihli Belge'de Şerif Paşa'nın memleketinin Ahıska'nın Livane sancağı olduğu belirtilmektedir. *BOA, HAT*, 1004/42115.

²⁵ Vakanüvis Halil Nuri Bey, *Nuri Tarihi* (Haz: Seydi Vakkas Toprak), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2015, s. 488.

²⁶ İnbaşı, a.g.m., s. 88, 89.

ve Karadeniz sahilleri seraskeri olarak görev yapmıştır²⁷. Bu görevi sırasında Çıldır Valisi Selim Paşa ile geçinemediğinden azledilmiştir. 1820/1821’de Kandiye muhafızlığı, 1822/1823’te de Girit seraskerliği yapmış ve aynı yıl vefat etmiştir²⁸.

3. Mehmed Şerif Paşa’nın Çıldır Valilikleri

Mehmed Şerif Paşa’nın Çıldır valiliğine atanması sıkıntılı bir dönemden sonra gerçekleşmiştir. Babası Süleyman Paşa’nın hastalığı sırasında vilayeti idare eden Şerif Paşa, babasının vefatından sonra valiliğin kendisine verilmesini bekliyordu. Ancak Şerif Paşa’nın atanması hususunda İstanbul’un çekinceleri vardı. Aslında teamül gereği babasının görevinin Şerif Paşa’ya verilmesi gerekiyordu. Valiliğe getirilmesi durumunda, babasının hazineye gönderilmesi gereken mallarını tam olarak vermeyeceğinden endişe edilen Şerif Paşa’nın tayininden vaz geçilmiştir. İstanbul’da yapılan bir toplantıda, Çıldır valiliğinin eski Çıldır valisi Hasan Paşa’nın oğlu Sabit Mehmed Bey’e verilmesi kararı alınmıştır. Sabit Mehmed Bey, bu teklifi kabul etmeyerek Çıldır valiliğinin ailenin büyüğü olan ağabeyi İshak Paşa’ya verilmesi ricasında bulunmuştur. Böylece Çıldır valiliği 1791’de İshak Paşa’ya verilmiştir. Bu atamadan memnun olmayan Şerif Paşa, İshak Paşa’ya karşı mücadeleye başlamış ve mücadeleden galip çıkarak 11 Ağustos 1792 tarihinde Çıldır’a vali olmayı başarmıştır²⁹.

Valiliğe getirildikten sonra babasının Darphane’ye intikal etmesi gereken mallarını vermekte isteksiz davranan Şerif Paşa, İstanbul’un önceki endişelerini haklı çıkarmıştır. Borçların ödenmesi hususunda hükümet tarafından yapılan ikazlara da itibar etmemiştir. Kethüdası Sufyan Ağa’ya olan borcunu da ödemeye yanaşmayınca padişaha şikâyet edilmiştir. Ayrıca Şerif Paşa’nın civardaki kabile ve aşiretlerle iyi ilişkiler kuramadığı şeklinde İstanbul’a şikâyetler yapılmıştır. Bu dönemde İran’a hâkim olan Ağa Muhammed Han’ın Tiflis’e saldırısı üzerine, kurtulmak ümidiyle Osmanlı Devleti’ne sığınan ahalinin Şerif Paşa tarafından esir ve köle edilmesi Sultan III. Selim’in hoşuna gitmemiştir. Tüm bu olumsuzluklara ilave olarak Tiflis hâkimi Ereğli Han’ı koruyan Rusya’dan da Şerif Paşa hakkında şikâyetler gelmiştir. Rusya’nın Ereğli Han ile geçinemeyen Şerif Paşa’nın

²⁷ Şerif Paşa 27 Nisan 1809’dan 10 Ocak 1810’a kadar Trabzon valiliği yapmıştır. Abdullah Saydam, “Trabzon’un İdarî Yapısı ve Yenileşme Zaruretî (1793–1851)”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 18 (2005), s. 291.

²⁸ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, III, s. 144; Darendeli İzzet Hasan Efendi, *Ziyânâme*, (Haz: M. İlkin Erkutun), Kitabevi Yay., İstanbul 2009, s. 276.

²⁹ İnbaşı, *a.g.m.*, s. 88, 89.

azlini isteyeceği, bu şekilde valiyi azletmektense önceden azletmenin elzem olacağı İstanbul'da konuşulan bir mesele haline gelmiştir. Gelen şikâyetler ve bölgedeki durumun nezaketi nedeniyle 21 Temmuz 1796 (15 Muharrem 1211) tarihinde görevden alınan Şerif Paşa, Adana valisi olarak tayin edilmiştir³⁰.

4. Şerif Paşa'nın Diğer Valilikleri

Şerif Paşa'nın 1796'da Çıldır'dan alınarak Adana'ya tayin edilmesinin ardından Çıldır Eyaleti de Erzurum'a ilhak edilmiş ve Yusuf Ziya Paşa'nın idaresine verilmiştir³¹. Bir müddet sonra yeniden müstakil hale getirilen Çıldır Eyaleti'ne, 14 Ocak 1796 (15 Recep 1211) tarihinde, vali olarak önceki vali İshak Paşa'nın kardeşi Sabit Mehmed Bey getirilmiştir³².

Şerif Paşa'nın Adana valiliği uzun sürmemiştir. Bir müddet sonra Adana'dan alınarak 2 Nisan 1797 (4 Şevval 1211) tarihinde Maraş valiliğine tayin edilmiştir³³. Yaklaşık bir yıl sonra, 1798 Şubat ayında Halep'e gönderilmiştir. Çünkü bu sırada Halep'te seyitler isyan edince valinin emrindeki yerel kuvvetler aciz kalmış ve isyanı bastıramamıştı. Yeniçerilerle seyitlerin çatışmalarının önlenememesi üzerine, bölgede nüfuzlu bir vezirin idaresine ihtiyaç duyan devlet, 1798 Mayıs-Haziranında Şerif Paşa'yı Maraş'tan alarak Halep valiliğine tayin etmiştir³⁴. Yukarıda da belirtildiği gibi çeşitli yerlerde valilik yapan Şerif Paşa, nihayet 1807'de Kars Valisi olarak Çıldır'ın yakınına gelmiştir. 1809'da a Trabzon valisi ve Karadeniz sahilleri seraskeri olarak yine Çıldır civarında görev yapmıştır.

Osmanlı Arşivi'nde, Şerif Paşa'nın Çıldır, Kars ve Trabzon valilikleri sırasında yerel halk, sınır prenslikleri ve komşu valilerle, hatta devletle sorunlar yaşadığına dair çok sayıda belge mevcuttur. Örneğin vali olarak Adana'ya tayin edilen Şerif Paşa'nın görev yerine gitmeyerek askerleriyle Çıldır üzerine gittiği ve Ahıska'yı işgal ettiği arşiv belgelerden anlaşılmaktadır. Bu hareketi isyan olarak kabul edilen Şerif Paşa'nın vezirliği kaldırılmış ve Tokat'a sürülmüştür. Ancak Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın araya girmesiyle Şerif Paşa affedilmiş ve yeniden Çıldır'a atanmıştır³⁵.

³⁰ *Nuri Tarihi*, s. 421-422.

³¹ *Nuri Tarihi*, s. 421-422.

³² *Nuri Tarihi*, s. 469-470; İnbaşı, a.g.m., s.89.

³³ *Nuri Tarihi*, s. 488.

³⁴ *Nuri Tarihi*, s. 761.

³⁵ *BOA, C.DH*, 111/5516.

5. Şerif Paşa'nın Çıldır Valiliği Döneminde Gelişen Bazı Olaylar

Mehmed Şerif Paşa, Çıldır valiliği sırasında İran ve Rusya taraflarındaki sınırların güvenliğine azami dikkat göstermiştir. Gerekli zamanlarda, sınırdaki Ahıska ve Ahılkelek gibi kalelerin güçlendirilmesi için İstanbul'dan top ve mühimmat talebinde bulunmuştur. Bu sırada kalede görevli sürat topçularının Erzurum Gümrüğü'nden ödenmekte olan maaşları zamanında gönderilmediğinde Şerif Paşa durumu İstanbul'a yazmaktan çekinmemiştir. Sınırların güvenliği için topçuların ihmal edilmemesi gerektiğini İstanbul'a hatırlatan Şerif Paşa'nın istekleri her zaman ivedilikle hükümet tarafından karşılanamamıştır³⁶. Yine Çıldır yakınında bulunan Faş (Poti) ve Acısu gibi kalelerdeki askerlerinin maaşlarının Erzurum Gümrüğü gelirleri ile Şerif Paşa'nın hazineye iade etmesi gereken babası Süleyman Paşa'nın mallarından ödenmesi emri 1794 yılı başlarında Çıldır Valisine bildirilmiştir³⁷. Kaynaklardan anlaşıldığına göre mühimmatlarla ilgili kayıtlar hükümet tarafından incelendikten sonra gerekli havan toplarının temin edilmesi için ilgili birimlere emirler gönderilmiştir³⁸. Çıldır ve etrafının Rus tehdidinde açık olması nedeniyle Şerif Paşa'nın sürekli olarak kalelerin takviyesini istemesi ve asker talepleri karşısında, çoğunlukla İstanbul'dan yeterli miktarda askerî yardım aldığı anlaşılmaktadır³⁹.

Şerif Paşa, Çıldır valiliği sırasında civardaki eyaletler, sınır güvenliği ve komşu devletlerin Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri gibi hususlarda alakadar olmuştur. Bu sırada Kars muhafızı olan Abdülcelil-zâde Numan Paşa'nın bölge halkıyla uyuşmaması ve ahalinin memnuniyetsizliği nedeniyle görevden alınması gerektiğinde Şerif Paşa'dan da rapor istenmiştir⁴⁰. Yine Şerif Paşa, İran'a hâkim olan Ağa Muhammed Han'ın durumu hakkında da İstanbul'a raporlar yazmıştır⁴¹.

Şerif Paşa, Çıldır valiliği sırasında Kars muhafız ve mutasarrıflarıyla pek anlaşamamıştır. Kars Mutasarrıfı Mehmed Paşa 1801 ve 1802 yıllarında kendisine

³⁶ Şerif Paşa'nın talebi üzerine İstanbul'da tahkikat yapılmış, bölgeye gönderilen mübaşir, vali, kadı ve mukabeleciye yazılan emirlerle sürat topçularının mevcut ve mevcut olmayanlarının tespiti istenmiştir. Defterdarın tahkiki sonucu mevcut olan topçuların isim defteri yeniden çıkarılmış ve maaşlarının Çıldır ve Erzurum cizyeleriyle Erzurum gümrüğü gelirlerinden ödenmesi kararı alınmıştır. 24 Mart 1793/11 Şaban 1207 tarihli yazışma dosyası için bkz: *BOA, C.A.S.*, 1078/47528, 1-6.

³⁷ 2 Şubat 1794/1 Recep 1208 tarihli hatt-ı hümayun sureti. *BOA, C.A.S.*, 430/17859.

³⁸ *BOA, C.A.S.*, 362/14977.

³⁹ Şâni-zâde Mehmed Ata'ullah Efendi, *Şâni-zâde Târîhi [Osmanlı Târîhi (1223-1237/1808-18219)]*, I, (Hazırlayan: Ziya Yılmaz), Çamlıca Yay., İstanbul 2008, s. 445.

⁴⁰ *Nuri Târîhi*, s. 256-257.

⁴¹ *BOA, HAT*, 1386/55054.

kin beslediği ve düşmanlık ettiği gerekçesiyle Şerif Paşa'yı İstanbul'a şikâyet etmiştir. Buna karşılık kendisini savunmak zorunda kalan Şerif Paşa, Şark Seraskeri ve Erzurum valisine yazılar göndermiştir. Şerif Paşa, 1802 Şubatında Erzurum valisine gönderdiği yazılarda; Kars Muhafızı Mehmed Paşa'ya karşı herhangi bir kötü muamelesinin bulunmadığını, onun iyiliğini istediğini ve ona karşı kin beslemediğini ifade etmiştir. Ancak etrafına topladığı aşiret hırsızlarının memlekete verdikleri zarar ve ziyan nedeniyle Mehmed Paşa'ya kırgın olduğunu belirtmiştir. Mehmed Paşa'nın yanında barınan hırsızların Çıldır civarından 30 bin koyun çaldıklarını, bu durumda Mehmed Paşa'nın hırsızları yanından kovması gerekirken daha ziyade rahat ettirdiğini dile getiren Şerif Paşa, Mehmed Paşa'yı memlekette asayiş bozmakla suçladığı gibi çalınan 30 bin koyunun sahiplerine iadesi için Erzurum valisinden yardım talep etmiştir⁴².

Şerif Paşa ile aralarındaki husumet nedeniyle, Mehmed Paşa askerleriyle Çıldır Eyaleti dâhilindeki mahallere zarar ve ziyan vermekte, Çıldır'a bağlı yerlerdeki ileri gelenlerle Çıldır valisi aleyhine ittifaklar yapmaktaydı. Kars muhafızının saldırılarına cevap vermek için 1802 Kasım ayında kuvvet toplayan Şerif Paşa, Acara ayanı olan Hamişoğlu Selim Ağa'yı⁴³ yanına çağırduğunda, Selim Ağa'ya güveninin nişanesi olarak kardeşi Abdülhamid Bey ile imamını, delibaşısını ve Enderun çukadarını rehin vermek zorunda kalmıştır. Mehmed Paşa ile anlaşan Selim Ağa ise imamı öldürüp Abdülhamid Bey ile diğer rehinelere hapsedmiş ve askerleriyle Şerif Paşa'ya hücum etmiştir. Yenilerek geri çekilen Şerif Paşa, kapılarının kapatılması nedeniyle Ardahan Kalesi'ne girememiş ve kaçmak zorunda kalmıştır. Şerif Paşa bölgeden ayrılarak Oltu'ya gitmiş, bu sırada Kars Muhafızı Mehmed Paşa'nın beş yüzden fazla asker ve süvarisi Ardahan'a ulaşmıştır. Durumu İstanbul'a bildiren Erzurum valisinin yazısı üzerine Sadrazam, Şerif Paşa'nın yardıma muhtaç durumda olduğunu Padişaha arz etmiştir. III. Selim de, *Benim vezirim, manzurum olmuştur. Mûnasib gördüğüm üzre tanzim edesin* diyerek sorunun çözümünü sadrazama havale etmiştir⁴⁴.

Şerif Paşa'nın Trabzon valiliği sırasında Çıldır halkı yeni valileri Selim Paşa'dan hiç memnun kalmamıştır. Ahali, Selim Paşa'nın iyiliği ve adaleti terk ederek zulüm ve zorbalığı kendilerine reva görmesinden şikâyetçi olmuştur. Özellikle

⁴² BOA, HAT, 39/1987.

⁴³ Acaralı olan Hamişzade Selim Ağa/Paşa 1802'de Çıldır valisi olmuştur. Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, C. III, s. 60. Geniş bilgi için bkz: Zafer Şenol, *Kafkas Tarihinde Hamişoğulları*, Cinius Yay., İstanbul 2018, s. 19-60.

⁴⁴ BOA, HAT, 83/3432.

Ahıska'nın ileri gelenleri, hafızlar, imamlar ve hatipler 1809 Aralık ayında, Ahıska Kadısı Mehmed Emin Efendi'ye giderek valiyi şikâyet etmişlerdir. Ahıskalılar sadece valinin zorbalığından şikâyet etmemişler, onun düşmanla işbirliği yaparak ihanetinden de şikâyet etmişlerdir. Ahıskalıların ifadesine göre Selim Paşa, sınırdaki *Guriel (Gövil) Prensiği* ve Ruslarla anlaşarak düşmanı Ahıska'ya saldırmaya teşvik etmiştir. Selim Paşa, sınırdaki düşmana adamlar göndererek bol vaatlerde bulunmuştur. Düşmanı hırslandırarak Faş Kalesi'nin yardımına gönderilen Müslüman askerlere ihanet ettirmiştir. Bu iddialarına Açıkbaş Hanı Soloman'ın gönderdiği mektupları kanıt olarak gösteren Ahıskalılar, artık Selim Paşa'ya güvenlerinin kalmadığını, eğer ortaya çıkarak asker toplamaya kalkışırsa hep birlikte karşı koymak için birleştiklerini dilekçelerine yazdırmışlardır. Selim Paşa'ya karşı çıkacaklarını ifade eden Ahıskalılar, sınırlara adam yerleştirerek eyaletlerini koruyacaklarını belirtmişlerdir. Çıldır'a bir Rus saldırısı olursa, bunun Selim Paşa'nın tahrikiyle olacağını iddia eden Ahıskalılar, bir Rus saldırısı karşısında memleketlerini koruyacaklarını ve durumu derhal İstanbul'a bildireceklerini de ifade etmişlerdir. Eyaletlerine güçlü, iktidar sahibi, cesur, dindar, bölgeyi iyi bilen, İran ve Dağıstan gibi hükümetlerle iyi ilişkileri olan bir vezirin gerekliliğini dile getiren Ahıskalılar, sayılan vasıflara sahip kişinin kadim Ahıska hanedanından Trabzon Valisi Şerif Paşa olduğunu belirtmişlerdir. Ahıskalılar, Çıldır'ın Trabzon'a ilhak edilerek Şerif Paşa'ya verilmesini, ancak bu şekilde Selim Paşa'nın zulmünden kurtulabileceklerini mahzarlarında rica ve niyaz etmişlerdir. Ahalinin isteklerini yazılı olarak alan Ahıska Kadısı durumu bir yazıyla İstanbul'a bildirmiştir⁴⁵. Bu sırada Şerif Paşa'dan korkan Selim Paşa, Çıldır'ı terk ederek Acara taraflarına gitmiştir. Ayrıca Şerif Paşa hakkında İran taraflarından gelen şikâyetler İstanbul'da değerlendirilmiştir. Neticede Şerif Paşa ile Selim Paşa arasındaki geçimsizlik 1810 yılında Şerif Paşa'nın Trabzon valiliğinden azli ile sonuçlanmıştır. Şerif Paşa valiliğini kaybederken Selim Paşa'nın derhal Çıldır'a dönerek bölgeyi muhafaza etmesi emredilmiştir. Trabzon valiliğine ise Çerhacı Ali Paşa tayin edilmiştir⁴⁶. 1810'da azledildiği kaydıdan sonra vakayinameler ve arşiv kayıtları yeniden Şerif Paşa'nın Çıldır valisi olarak hizmet ettiğini göstermektedir.

Şerif Paşa'nın Çıldır valiliği sırasında Rusya, Kafkasya'daki Osmanlı sınırını sürekli olarak baskı altında tutmakta ve sınırdaki yerleşim yerlerine gece baskınları yapmaktaydı. Sınırdaki hareketliliği ve Rus baskınlarını takip eden Çıldır valisi

⁴⁵ BOA, HAT, 798/36994-İ; 798/36994-M.

⁴⁶ *Şânî-zâde Târîhi*, I, s. 319-320, 329, 331.

Şerif Paşa durumu İstanbul'a rapor etmekteydi. Hudut güvenliğinin sağlanmasında Çıldır valisinin yetersiz kalması nedeniyle bölgede bir serasker görevlendirilmiştir. Rus saldırıları nedeniyle bölgede zahire sıkıntısı ve kıtlık baş gösterdiğinde Çıldır valisi İstanbul'dan yardım talep etmiştir. Yardım talebi üzerine Sadrazam, Çıldır'daki zahire sıkıntısının giderilmesi için Erzurum Gümrük Emni Mehmed Emin Ağa'ya buyruldu göndermiştir. Sadrazamın emrinde, Yaş taraflarından gerekli buğday ve arpanın alınıp Çıldır'a gönderilmesi için ilgili görevlilerle irtibata geçerek gerekli muameleleri süratle yapması istenmiştir⁴⁷.

Rusya ile 1806-1812 savaşının devam ettiği 1811'de Şerif Paşa, Çıldır valisi olarak sınır bölgesinde görevinin başındaydı. Takviye ettiği etraftaki istihkâmlardan ve Çıldır Kalesi'nden Rusya'nın hücumlarına karşılık vermiştir. Ahıska taraflarından düşman üzerine saldırılar düzenlemek için asker topladığı gibi İstanbul'dan da takviye asker talep etmiştir. Savaş sırasında Maraş'a bağlı livaların alay beyleri, eşkınciler ile tumar ve zeamet erbabı tüm askeri kuvvetler Şerif Paşa'nın emrine verilmiştir⁴⁸. Şerif Paşa'nın huduttaki başarıları Erzurum Valisi Emin Paşa tarafından İstanbul'a bildirilmiştir. Emin Paşa'nın yazısında belirttiğine göre, Ocak 1811'de Ahıska üzerine gelen Rus ordusunu püskürten Şerif Paşa, düşmanı takip ederek üç bin Rus askerinin kellesini aldığı gibi ordunun komutanı General Turmasof'u⁴⁹ da esir etmiş, 132 kesik baş ile esir generalin bayrağını Erzurum'a göndermiştir. Ahılkelek ve çevresinin düşmana karşı savunulmasında Şerif Paşa'nın gösterdiği gayreti dile getiren yazının üzerindeki hatt-ı hümayunda, Şerif Paşa'nın hizmetleri nedeniyle taltif edilmesi emredilmiştir⁵⁰.

6. Şerif Paşa'nın Sınır Bölgesindeki Devlet ve Prenslüklerle İlişkileri

XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Gürcistan ile Kırım arasında kara bağlantısı kurmak emelinde olan Rusya, Tiflis ile Kırım arasında kalan Karadeniz kıyılarını ele geçirme politikası izlemiştir. 1801'den itibaren Gürcistan'ı işgale başlayan Rusya, Güney Kafkasya'yı denetim altına almaya çalışmıştır. Bu amaçla Rusya, stratejik bir konumda bulunan Gürcü prensliklerini Ahıska'ya saldırılara

⁴⁷ BOA, C.A.S., 713/29923.

⁴⁸ Şâhî-zâde Târîhi, I, s. 445, 465.

⁴⁹ General Turmasov, Osmanlı müttefiki olan İmereti Kralı II. Soloman'ı, 1810'da, yakalayarak Tiflis'te hapse attıran ancak Moskova'ya gönderemeyerek elinden kaçırarak Rus komutandır. Nebi Gümüş, "Son Gürcü kralı, II. Solomon'un Ruslara Karşı Mücadelesi ve Osmanlı Devleti ile İlişkileri", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22 (2006), s. 107-108.

⁵⁰ BOA, HAT, 1007/42308.

teşvik etmiştir. *İmereti Prenslığı* 1804'te Rusya'nın eline geçince Kral II. Soloman Osmanlıların tarafına geçerek bir müddet Ahıska'da kalmış, daha sonra dostu olan Şerif Paşa'nın vali bulunduğu Trabzon'a geçmiştir. Nitekim daha önceki bir tarihte Ahıska'yı terk etmek zorunda kalmış olan Şerif Paşa da II. Soloman'ın yanına sığınmıştır. Bu sırada Çıldır valisi olan Selim Paşa ile Şerif Paşa arasındaki çatışmalardan yararlanan Rusya, Faş'a (Poti) kadar olan Karadeniz sahillerini ele geçirmiştir⁵¹. Trabzon Valisi Şerif Paşa ve Rize Ayanı Tuzcuoğlu'nun yardıma gelmesi neticesi Faş Kalesi'ni karadan ve denizden ablukaya almış olan Ruslar Faş'ı terke mecbur olmuşlardır⁵². Yine Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki savaşın devam ettiği 1811 yılında, Rusya'ya karşı tedbir alınması için cephede bulunan Sadrazam'dan para, zahire ve mühimmat istediğinde bulunan Şerif Paşa, Rusya ile mücadelede yanında bulunan II. Soloman'ın da yardımından faydalanmak için izin istemiştir. Sadrazam tarafından İstanbul'da bulunan Kaymakam Paşa'ya gönderilen emirde, Şerif Paşa'ya gerekli yardımın yapılması istenirken, II. Soloman'ın yardımından istifade edilmesi, ayrıca Şark Seraskeri ve Hazine Darbaşı'nın bir an evvel harekete geçerek Kars ve Faş arasındaki bölgeyi korumaları istenmiştir⁵³.

Rusya sınırının güvenliğini temin için gerektiğinde Gürcü prensleriyle işbirliği yapan Şerif Paşa, Rusya'ya karşı onlara askerî yardımda bulunmaktan da geri kalmamıştır. 1806-1812 savaşı devam ederken, 1810'da Rusya'nın saldırısına uğrayan Açıkbaş Hanı, Şerif Paşa'nın yardımı sayesinde kurtulabilmiştir. Ancak Açıkbaş Hanı'nın himaye edilmesi nedeniyle Rusya, Çıldır'a saldırılar düzenlemeye başlamıştır. Rus tehlikesi karşısında destek isteyen Şerif Paşa, Karadeniz ve Şark seraskerlerinin bizzat yardıma gelmeleri için İstanbul'dan gerekli emrin yazılmasını talep etmiştir. Durumu Padişaha arz eden Sadrazam Yusuf Ziya Paşa⁵⁴, daha önce kendisinin Şark Seraskerliği sırasında da Açıkbaş Hanı'nın Rusya'ya karşı desteklendiğini ve bu desteğin faydalı olacağını izah ederek gerekli yardımın gönderilmesi için izin talep etmiştir. II. Mahmud da gereğinin yapılması emrini vermiştir⁵⁵. Kafkasya'daki sınırların güvenliği için Açıkbaş Hanı'nın Rusya'ya karşı korunmasını gerekli gören Osmanlı Devleti, bu amaçla Karadeniz ve Şark seraskerlerine bölgeye gerektiği kadar kuvvet göndermeleri görevini vermiştir.

⁵¹ Gümüş, a.g.m., s. 106-109.

⁵² *Şânî-zâde Târîhi I*, s. 298-299, 328.

⁵³ *BOA, HAT*, 997/41877-1, 2. Açıkbaş Prensi Soloman'a hitaben yazılmış II. Mahmud'un bir fermanı için bkz: *Şânî-zâde Târîhi I*, s. 456-457.

⁵⁴ Yusuf Ziya Paşa'nın Sadaret yılları için bkz: İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, IV, Türkiye Yayınevi Yay., İstanbul 1961, s. 490, 492.

⁵⁵ *BOA, HAT*, 975/41466.

Sınırdaki bulunan Çıldır, doğudaki Müslüman ülkelerden Osmanlı Devleti'ne gelen elçilerin İstanbul'a ulaşmasında önemli bir noktadaydı. Çünkü Çıldır valileri resmî konuklara lojistik destek sağlamakla görevliydi. Örneğin Revan ve Karabağ hanlarının Osmanlı Devleti'ne gönderdiği mektupları getiren elçileri, Çıldır Valisi Şerif Paşa tarafından karşılanmakta ve yanlarına bir adam verilerek Erzurum Valisi Yusuf Ziya Paşa'ya gönderilmekteydi. Bu yolla elçiler Erzurum üzerinden İstanbul'a yollanmaktaydı⁵⁶.

Rusya gibi İran ile de sınırı olan Çıldır Eyaleti bölgedeki gelişmelerden etkilenmiştir. Bu bağlamda Şerif Paşa'nın sınırdaki faaliyetlerinden rahatsız olan İran, bölgedeki huzursuzluklar vesilesiyle Paşa'yı İstanbul'a şikâyet etmiştir. Örneğin Rusya, 1811 yılı başlarında Revan Hanı Hüseyin Han'a bir baskın yapmıştır. Bunun üzerine, saldırının Çıldır Valisi Şerif Paşa'nın yardımıyla yapıldığını ileri süren İran Elçisi Mirza Muhammed Emin, Şerif Paşa'nın görevden alınarak yerine Selim Paşa'nın getirilmesini Osmanlı Hükümetinden talep etmiştir. Durumu Trabzon, Erzurum ve Kars taraflarından araştıran hükümet Erzurum Valisi İbrahim Paşa'nın görevini hakkıyla ifa etmediğini tespit ederken, Şerif Paşa'nın bir kusuruna rastlamamıştır. Sadrazam, durumu ilgili devlet adamlarıyla görüştüktan sonra Padişaha arz etmiştir. Padişah da, İranlıların devletlerarası ilişkilerde ikili davrandığını, Rusya ile anlaşma yaptıkları zaman Osmanlı Devleti'nin uyarlarına uymadıklarını, Rusya'dan zarar görünce kusuru başkalarında arayarak Osmanlı memurlarını suçladıklarını, Şerif Paşa'dan böyle bir ihanetin beklenmediğini ifade etmiş, ayrıca Erzurum Valisi İbrahim Paşa'nın azledilerek yerine münasip birinin atanmasını belirtmiştir⁵⁷. Kaynaklardan Anlaşıldığına göre Osmanlı Devleti, Osmanlı memurlarını şikâyet eden İran'ın kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğinin farkında olduğundan Şerif Paşa'ya desteğini sürdürmüştür. Ancak görevinde ihmali ortaya çıkan Erzurum Valisi İbrahim Paşa görevden alınmış ve Tokat'ta sürgün edilmiştir⁵⁸.

7. Şerif Paşa'nın Valilikleri Sırasındaki Faaliyetleri ve İstanbul ile İlişkileri

Valilik görevleri sırasında Şerif Paşa'nın İstanbul ile ilişkileri bazen iyi, bazen de gergin devam etmiştir. Görevlerini hakkıyla yerine getirerek asayişini temin ettiği

⁵⁶ *Nuri Tarihi*, s. 69, 231-232.

⁵⁷ *BOA, HAT*, 799/37032.

⁵⁸ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, (Haz: Nuri Akbayar), s. 783-784.

ve savaş sırasında gösterdiği başarılar için taltif edilmiştir. Buna karşılık başına buyruk davrandığı, merkezden gelen emirleri dinlemediği ve hazineye ödemesi gereken borçları ödemediği zamanlarda ise cezalandırılmıştır. Yukarıda belirttiği gibi Şerif Paşa'yı devlet merkezine karşı karşıya getiren temel olay babası Süleyman Paşa'nın terekisini bütünüyle Darphane'ye vermek istememesiydi. Bunun yanında sınırdaki Gürcü prensleriyle ilişkilerinde sorunlarla karşılaşan Şerif Paşa, Kars ve Trabzon valilikleri sırasında Çıldır valileriyle sorunlar yaşamıştır.

İstanbul ile yaşadığı en önemli sorunlardan biri de Çıldır Eyaleti'nde 1801 yılında karışıklıklar meydana gelmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Asayişin bozulması üzerine halkın korkuya kapıldığı sırada Şerif Paşa devletin emirlerini dinlemeyerek asi durumuna düşmüştür. İsyan ettiği için vezirliği kaldırılan ve valilikten alınan Şerif Paşa, zorla Çıldır'a girerek yeni vali ve halka korku salınca hakkında ferman çıkmıştır. Fermana göre Şerif Paşa, Çıldır'ı terk ederek Tokat'ta sürgün olarak yaşamaya mahkûm edilmiştir. Şerif Paşa bir süre sonra pişman olmuş ve affedilmesi için Revan Hanı'ndan yardım istemiştir⁵⁹.

Şerif Paşa'nın affi için İstanbul'a mektuplar gönderen Revan Hanı Muhammed Han, pişman olan Şerif Paşa'nın, padişahın emirlerini yerine getirmeye hazır olduğunu belirterek, eski suçlarının affi ve görevine iadesi için ricacı olmuştur. Revan Hanı'na göre Çıldır valiliğinin Şerif Paşa'ya verilmesiyle ihtilal ve fesat son bularak eyalette reayanın asayiş sağlanacaktır⁶⁰. Revan Hanı'nın bu talebi İstanbul tarafından uygun görülmemiştir.

Mektubuna münasip cevap alamayan Revan Hanı, Şerif Paşa'nın affi için İstanbul'dan ricada bulunmaya devam etmiştir. Sadrazamın seferde olduğu bir sırada gelen yazıları özetleyerek III. Selim'e sunan Sadaret Kaymakamı, Revan Hanı'nın isteğini ve Şerif Paşa'nın durumunu özetleyerek verilecek cevap hakkında padişahın onayını istemiştir. Sadaret Kaymakamı vereceği cevapta, aleyhinde hiçbir hüküm yokken isyan eden ve başkasına verilen Çıldır Eyaleti'ne zorla giren Şerif Paşa hakkında idam fermanı çıktığını, Çıldır'a zorla girdiği için vezirliğinin ve valiliğinin geri verilmesinin mümkün olmadığını belirtileceğini ifade etmiştir. Şerif Paşa'nın devlete boyun eğerek eski hareketlerinden pişmanlık duyduğunu dile getirmesi, suçlarından dolayı bizzat af dilemesi ve padişahın rızasını kazanmayı samimi olarak istemesi halinde, Çıldır'dan çıkıp daha önce emredildiği gibi

⁵⁹ BOA, HAT, 34/1712.

⁶⁰ BOA, HAT, 91/4537.

Tokat'ta veya istediği başka bir yerde ikamet ederek sadakatini göstermesi gerektiği verilecek olan cevabî yazıda vurgulanacaktı. Ancak bu şekilde Muhammed Han'ın iltimasına hürmeten Şerif Paşa'nın affı, vezirliğinin iadesi ve başka bir göreve tayini için padişahın niyazda bulunulabileceği de cevapta belirtilecekti. Bu gaileden kolaylıkla kurtulmak için Şerif Paşa'nın isyandan vazgeçerek Çıldır'ı terk etmesi de tavsiye edilecekti. III. Selim, Kaymakam Paşa'nın yazısının üzerine yazdığı hatt-ı hümayunda, Çıldır Eyaleti'nin durumu, ahalinin istekleri, yeni valinin gücü gibi hususların araştırılıp bilindikten sonra karar verilmesi gerektiğini emretmiştir. Ayrıca Padişah, Şerif Paşa'nın Rusya'ya araya ricacı koyması durumunda durumun daha zor olacağını hatırlatarak dikkat edilmesini istemiştir⁶¹.

Şerif Paşa'nın, 1802'de isyan ederek Ahıska'dan firarından sonra bölgede meydana gelen asayiş bozucu olaylarla ilişkisi olduğu arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. İsyanı sırasında bazı aşiretler vasıtasıyla Kars taraflarını yağma ettiren Paşa, Revan Hanı'nın yanına firar etmiştir. Etrafına adam toplayarak Çıldır taraflarını yağmalatan ve adamlarının zulmüne göz yuman Şerif Paşa'nın yakalanması için Acara mütesellimi Selim Ağa'ya görev verilmiştir. Selim Ağa etraftaki kuvvet sahibi kimselerle ittifak yaparak işe girişmişse de bir netice elde edememiştir⁶².

Çıldır valiliğinden alınan Şerif Paşa, yeniden eski görevine gelmek için uğraşmış, padişaha ulaşmak için araya ricacılar koymaktan geri kalmamıştır. 1806 yılında Sadrazama müracaat eden Şerif Paşa, eski suçlarından pişman olduğunu belirtmiş, bundan böyle devlet hizmetinde sadakatle çalışacağını dile getirerek Çıldır valiliğine atanma isteğini ifade etmiştir. Durumu III. Selim'e arz eden Sadrazam, suç işleyenlerin pişman olup ıslah olduktan sonra affa uğramalarının mümkün olduğunu ifade etmiş ve Şerif Paşa'nın da önceki suçlarından pişman olarak aff dilediğini dile getirmiştir. Bundan sonra sadakatle devlete hizmet etme arzusunda olan Şerif Paşa'nın Çıldır'a vali olma isteği bu şekilde padişaha ulaşmıştır⁶³. Fakat III. Selim Şerif Paşa'yı affetmesine rağmen, Çıldır valiliğini ona vermemiştir.

Mısır Meselesi nedeniyle Osmanlı Devleti'nin Fransa ile savaşta olduğu sırada İstanbul ile ilişkileri bozulan Şerif Paşa, Ahıska'dan çıkarak memleketi olan Livane'ye firar etmiş ve doğu sınırını tehlikeye sokmuştur. Bu sırada Gürcü prensleri de Tiflis ve Gümrü üzerinden saldırıya geçmişlerdir. Erzurum Valisi ve Şark Serskeri Mehmed Emin Paşa, güvenliğin temini için Ahıska'da bulunan kethüdasını

⁶¹ 2 Mayıs 1802/29 Zilhicce 1216 tarihli hatt-ı hümayun. *BOA, HAT, 34/1712*.

⁶² *BOA, HAT, 81/3360*.

⁶³ *BOA, HAT, 121/4907*.

sınıra göndermiştir. Kethüdanın sınırdaki mücadeleyi kazandığı sırada Osmanlı Devleti ile Rusya daha önce yaptıkları ittifak antlaşmasını yenilemişlerdir. Böylece doğu sınırının güvenliği sağlanmıştır. Orduda bulunan Sadrazam Yusuf Ziya Paşa, durumu İstanbul'da bulunan Kaymakam Paşa'ya bildirerek, gerekli tedbirleri alması için Şark Seraskeri Mehmed Emin Paşa'ya emir yazılmasını istemiştir⁶⁴.

Şerif Paşa, Çıldır valiliği sırasında bölge ahalisiyle de sorunlar yaşamıştır. Paşa'nın Kars halkına zulüm ederek zorbalıkla mallarını yağma ettiği yolunda İstanbul'a şikâyetler gelmiştir. Kars muhafızları Numan Paşa ve Mehmed Paşa, Şerif Paşa'nın zulmünden rahatsız olmuşlardır. Kars Muhafızı Mehmed Paşa, İstanbul'a gönderdiği yazısında Şerif Paşa'nın zulüm ve zorbalığını izah ederek, tüm uyarılarına rağmen Şerif Paşa'nın halkın mallarını yağmalamaya devam ettiğini belirtmiş, Şerif Paşa'nın bu uygunsuz davranışlarına karşı nasıl bir tavır takınılması gerektiğini sadarete sormuştur⁶⁵.

Yukarıda da belirtildiği gibi Çıldır valisi olmadığı zamanlarda da Çıldır Eyaleti'nin işlerine karışan Şerif Paşa, Çıldır Valisi Selim Paşa'nın eyaletten kaçmasına sebep olmuştur. Nihayet Çıldır işlerine karışarak İstanbul'un emrinden çıkması, sınır bölgesindeki sorunlar ve İran'dan gelen şikâyetler üzerine Şerif Paşa valilikten azledilmiştir. Paşa, 1820/1821 yılında Kandiyeh muhafızlığına atanmıştır. Ardından 1822/1823'te Girit seraskeri olarak görevlendirilmiş ve aynı yıl vefat etmiştir⁶⁶.

Sonuç

Anadolu'nun kuzeydoğusu ve Kafkasya'nın güneybatısında yer alan Çıldır Eyaleti, Osmanlı Devleti'nin İran ve Rusya sınırında bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti'ne XVIII. yüzyılda üstünlük sağlayan Rusya, bir yandan Balkanlar üzerinden güneye inmeye çalışırken diğer yandan Kafkasya üzerinden Anadolu'ya saldırılar düzenlemekteydi. Rusya ve İran sınırlarının korunmasından sorumlu olan Çıldır valileri XVIII. yüzyılda daha da önem kazanmıştır. Bu dönemde aynı aileden seçilen Çıldır valileri cesur, dindar, bölgeyi iyi bilen, nüfuz ve iktidar sahibi vezir rütbesine sahip kişilerden tercih edilmiştir.

⁶⁴ Sadrazamın Kaymakam Paşa'ya yazdığı 2 Şevval 1227 tarihli yazının müsveddesi. *BOA, C.HR.*, 15/739.

⁶⁵ *BOA, HAT*, 104/4113-C; 104/4113-E.

⁶⁶ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, III, s. 144; Darendeli İzzet Hasan Efendi, *Şeyhânâme*, (Haz: M. İlkin Erku-tun), Kitabevi Yay., İstanbul 2009, s. 276.

XVIII. yüzyıl sonları ve XIX. yüzyıl başlarında Çıldır valiliği yapan Mehmed Şerif Paşa, ahalinin huzur ve güvenliğiyle ilgilendiği gibi sınırların muhafazasına da gayret sarf etmiştir. Sınır güvenliğinin temini için Gürcü prensleriyle iyi ilişkiler kurmuş, gerektiğinde Rusya'ya karşı onlarla işbirliği yapmıştır. Rus tehlikesine karşı bölgedeki kalelerin tahkimine önem vermiştir. Görevi sırasında Osmanlı Devleti ile doğudaki Müslüman devlet ve hanlıklar arasındaki diplomatik münasebetlere aracılık etmiş, elçilerin güven içinde seyahat etmeleri için gerekli lojistiği sağlamıştır. Bölgedeki faaliyetleri nedeniyle bazı dönemlerde İran'ın şikâyetlerine neden olmuştur.

Başarılı çalışmalarına rağmen Mehmed Şerif Paşa, valilik görevleri sırasında hazineye ödemesi gereken borçları göndermemesi, halka karşı zalimce davranması ve başına buyruk hareketleri nedeniyle asi durumuna düşmüştür. Çıldır valiliğinden alındıktan sonra bir müddet daha Karadeniz sahilleri seraskeri, Trabzon ve Kars valisi olarak bölgede hizmet etmeye devam etmiştir. Çıldır valisiyken Kars valileriyle, Karadeniz sahilleri seraskeri, Trabzon ve Kars valisiyken de Çıldır valileriyle sorunlar yaşamıştır. Arşiv kayıtları Çıldır yöresindeki halkın Şerif Paşa'nın valiliğinden memnun olduğunu göstermektedir. Nitekim Trabzon valisi bulunduğu sırada Çıldır ahali, Şerif Paşa'yı vali olarak istedikleri gerekçesiyle eyaletlerinin Trabzon'a bağlanması için İstanbul'a dilekçe göndermiştir.

Şerif Paşa'nın devlet merkeziyle ilişkilerinin bozulduğu ve asi durumuna düştüğü, valilikten alındığında zorla Çıldır'a girerek halka zulmetmekten çekinmediği, hakkında ferman çıktığında Çıldır'dan ayrılarak Ahıska ve Livane'ye gittiği ve Revan Hanı'ndan yardım istediği bilinmektedir. İdam fermanından kaçtığı bir seferinde Açıkbaş Prensi Soloman'a sığınan Mehmed Şerif Paşa, firarî olduğu zamanlarda bile Çıldır'la ilgilenmeye devam etmiş, tekrar Çıldır valiliğini elde etmek için araya koyduğu ricacılar vasıtasıyla padişahı af dilemekten geri kalmamıştır.

Rusya'nın bölgeyi işgale başladığı zor bir dönemde Şerif Paşa Çıldır valiliği yapmaya çalışmıştır. Bu sırada Rusya, Kırım ile Tiflis arasında kalan Karadeniz kıyılarını alarak bölgeyi birleştirmeye çalışmaktaydı. Ayrıca Şerif Paşa'nın Çıldır, Kars ve Trabzon valilikleri Osmanlı-Rus savaşlarının yoğun olduğu dönemlere denk gelmiştir. Bölgedeki diğer valilerin muhalefeti, sınır bölgesindeki prensliklerin Ruslarla işbirliği yaparak iki taraflı davranmaları, İran'ın memnuniyetsizliği ve Rusya ile yaşanan savaşlara rağmen Şerif Paşa, Çıldır valiliği sırasında bölgeyi başarıyla muhafaza etmiştir. Nitekim Şerif Paşa'nın görevden alınmasından kısa bir süre sonra bölge Rusların eline geçmiştir.

KAYNAKLAR

Osmanlı Arşivi Kaynakları

BOA, C.AS, 362/14977.

BOA, C.AS, 430/17859.

BOA, C.AS, 713/29923.

BOA, C.AS., 1078/47528, 1-3.

BOA, C.DH, 111/5516.

BOA, C.HR, 15/739.

BOA, HAT, 1004/42115.

BOA, HAT, 1007/42308.

BOA, HAT, 121/4907.

BOA, HAT, 34/1712.

BOA, HAT, 39/1987.

BOA, HAT, 798/36994-İ; 798/36994-M.

BOA, HAT, 799/37032.

BOA, HAT, 81/3360.

BOA, HAT, 83/3432.

BOA, HAT, 91/4537.

BOA, HAT, 975/41466.

BOA, HAT, 997/41877-1, 2.

BOA, HAT, 104/4113-C; 104/4113-E.

BOA, HAT, 1386/55054.

Kitap ve Makaleler

Buntürk, Seyfettin, *Rus Türk Mücadelesi'nde Ahıska Türkleri*, Berikan Yay., Ankara 2007.

Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, IV, Türkiye Yayınevi Yay., İstanbul 1961.

Darendeli İzzet Hasan Efendi, *Şîyânâme*, (Haz: M. İlkin Erkutun), Kitabevi Yay., İstanbul 2009.

- Emecen, Feridun, “Çıldır Eyaleti”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VIII, Ankara 1993, s. 300-301.
- Gümüş, Nebi, “Son Gürcü kralı II. Solomon’un Ruslara Karşı Mücadelesi ve Osmanlı Devleti ile İlişkileri”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22 (2006), s. 105-117.
- İnbaşı, Mehmet, “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Çıldır Eyâleti ve İdarecileri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (2006), s.77-94.
- Karamanlı, Hüsamettin M., “Gürcistan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XIV, Ankara 1996, s. 314-316.
- Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1999.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye*, C. I-IV, Matbaa-i Amire, İstanbul 1308, ty.
- _____, *Sicill-i Osmânî*, C. I-VI, (Haz: Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996.
- Saydam, Abdullah, “Trabzon’un İdarî Yapısı ve Yenileşme Zarureti (1793–1851)”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 18 (2005), s. 285-317.
- Şânî-zâde Mehmed Ata’ullah Efendi, *Şânî-zâde Târîhi [Osmanlı Tarihi (1223-1237/1808-18219)]*, I, (Hazırlayan: Ziya Yilmazer), Çamlıca Yay., İstanbul 2008.
- Şenol, Zafer, *Kafkas Tarihinde Hanşioğulları*, Cinius Yay., İstanbul 2018.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, IV/I, IV/II , Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1988, 1995.
- Vakanüvis Halil Nuri Bey, *Nuri Tarihi* (Haz: Seydi Vakkas Toprak), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2015.